

LECZNICZE ŚRODKI ZABEZPIEZAJĄCE W KODEKSIE KARNYM SKARBOWYM

MARTA ROMA TUŻNIK*

DOI: 10.26399/iusnovum.v16.4.2022.35/m.r.tuznik

WPROWADZENIE

Środki zabezpieczające, obok kar i środków karnych, stanowią instytucję prawa karnego stosowaną wobec sprawców czynów zabronionych. Służą one zabezpieczeniu społeczeństwa przed zagrożeniem porządku prawnego, powodowanym przez sprawcę. Z tego też powodu środki zabezpieczające stosowane są tradycyjnie wobec szczególnych kategorii sprawców – osób, których nie można ukarać (gdyż z powodu niepoczytalności nie ponoszą winy), osób, wobec których zachodzi uzasadniona obawa, że pomimo ukarania w dalszym ciągu będą popełniać przestępstwa, czy w końcu osób, których nie można ukarać dostatecznie surowo ze względu na granicę stopnia winy, a zachodzi potrzeba realizacji względów izolacyjnych lub prewencyjnych. Natomiast środek karny ma charakter pośredni między karą a środkiem zabezpieczającym, gdyż stanowi zarówno represję, jak i metodę zabezpieczenia przed niepożądanymi zachowaniami sprawcy¹.

Kodeks karny skarbowy² wyznacza katalog środków zabezpieczających, różniąc środki zabezpieczające przewidziane za przestępstwa skarbowe: 1) elektroniczną kontrolę miejsca pobytu; 2) terapię; 3) terapię uzależnień; 4) pobyt w zakładzie psychiatrycznym; 5) przepadek przedmiotów; 6) zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska (art. 22 § 3 k.k.s. w zw. z art. 22 § 2 pkt 5 k.k.s.), oraz za wykroczenia skarbowe: 1) przepadek przedmiotów (art. 47 § 4 k.k.s.).

* dr, Wydział Nauk Prawnych, Administracji i Bezpieczeństwa, Menedżerska Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie, e-mail: marta.tuznik@op.pl, ORCID: 0000-0001-5895-661X

¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII kadencja, druk sejm. nr 2393, s. 31.

² Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2022 r., poz. 859 i 1301), dalej jako k.k.s.

Wśród wymienionych wyżej środków zabezpieczających osobną grupę stanowią środki o charakterze leczniczym. W piśmiennictwie występuje zgodność stanowisk, że terapia, terapia uzależnień oraz pobyt w zakładzie psychiatrycznym są środkami zabezpieczającymi o charakterze leczniczym³.

Kodeks karny skarbowy ustanawia jedynie katalog środków zabezpieczających, w tym i tych o charakterze leczniczym. Natomiast takie kwestie jak przesłanki ogólne i zasady orzekania, podmiotowe kryteria orzekania, czas orzekania i stosowania leczniczych środków zabezpieczających oraz obowiązki sprawcy, wobec którego orzeczono terapię, terapię uzależnień czy pobyt w zakładzie psychiatrycznym, uregulowane zostały w art. 93b–93g Kodeksu karnego⁴, odpowiednio stosowanych na mocy art. 20 § 2 k.k.s. w Kodeksie karnym skarbowym.

PRZESŁANKI OGÓLNE I ZASADY ORZEKANIA LECZNICZYCH ŚRODKÓW ZABEZPIECZAJĄCYCH

Do leczniczych środków zabezpieczających w Kodeksie karnym skarbowym ma zastosowanie na podstawie art. 20 § 2 k.k.s. przepis art. 93b Kodeksu karnego oraz częściowo przepis art. 93c i 93d k.k. Przepisy te regulują takie kwestie, jak: przesłanki ogólne, zasady orzekania, podmiotowe kryteria orzekania oraz czas orzekania i stosowania.

Orzeczenie leczniczych środków zabezpieczających jest możliwe w przypadku wystąpienia łącznej realizacji przesłanek ogólnych sformułowanych w art. 93b k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. Nie ulega wątpliwości, że podstawowym warunkiem orzeczenia jakiegokolwiek ze środków zabezpieczających jest popełnienie przez sprawcę czynu zabronionego.

Przesłanki ogólne stosowania omawianych środków zabezpieczających sformułowane są w postaci zasad ich orzekania, takich jak: zasada konieczności, proporcjonalności i subsydiarności.

Zasada konieczności przejawia się w tym, że sąd może orzec środek zabezpieczający tylko wtedy, gdy jest to konieczne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego (art. 93b § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Do istoty zasady konieczności należy również obowiązek uchylecia środka zabezpieczającego, gdy upada przesłanka jego stosowania, czyli dalsze jego stosowanie nie jest już konieczne (art. 93b § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Z klauzulą konieczności związana jest zasada subsydiarności, polegająca na ustawowym wymogu stwierdzenia przez sąd okoliczności, że inne środki prawne przewidziane w Kodeksie karnym skarbowym lub orzeczone na podstawie innych ustaw nie są wystarczające. Natomiast zasada proporcjonalności stanowi, że środek zabezpieczający i sposób jego wykonywania

³ Tak: V. Konarska-Wrzošek, w: I. Zgoliński (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, LEX 2018, teza 2 do art. 43, oraz J. Sawicki, w: J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne, procesowe i wykonawcze*, Warszawa 2021, s. 141, oraz G. Skowronek, w: idem, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Legalis 2020, teza 4 do art. 22.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 ze zm.), dalej jako k.k.

powinny być odpowiednie do stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, który sprawca może popełnić, oraz ryzyka (prawdopodobieństwa) jego popełnienia, a także uwzględniać potrzeby i postępy w terapii lub terapii uzależnień (art. 93b § 3 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.)⁵. Ponadto art. 93b § 1 zd. 2 k.k. wyraźnie wskazuje, że środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym (czyli ten najbardziej ingerujący w sferę wolności człowieka) może być orzeczony jedynie, by zapobiec popełnieniu przez sprawcę ponownie czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości. Zasadą jest także możliwość kumulacji środków zabezpieczających, czyli stosowania więcej niż jednego środka zabezpieczającego (art. 93b § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), a także orzekanie środków zabezpieczających na czas z góry nieokreślony (art. 93d § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), a w przypadku orzeczenia przez sąd pobytu w zakładzie psychiatrycznym tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi (art. 93b § 5 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.)⁶.

Do obligatoryjnych przesłanek orzeczenia leczniczych środków zabezpieczających należy także przesłanka formalna – obowiązek wysłuchania przez sąd biegłego lub biegłych określonych specjalności. Wysłuchanie to musi nastąpić przed orzeczeniem wszystkich środków zabezpieczających. Orzekając o zastosowaniu tych środków, sąd ma obowiązek wysłuchania następujących biegłych (art. 354a § 1 Kodeksu postępowania karnego⁷ w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.):

1. psychologa – obligatoryjnie w przypadku orzekania środków zabezpieczających wobec sprawców czynów zabronionych, którzy nie ponoszą odpowiedzialności ze względu na niepoczytalność (postępowanie zostało umorzone wobec sprawcy na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. z uwagi na niepoczytalność sprawcy), mają ograniczoną poczytalność określoną w art. 11 § 2 k.k.s. oraz ponoszą odpowiedzialność za popełnienie przestępstwa w związku z uzależnieniem od alkoholu lub działania podobnego środka (art. 93c pkt 1, 2 i 5 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Pozostały krąg podmiotów wskazanych w artykule 93c pkt 3 i 4 k.k. nie będzie miał zastosowania do sprawców czynów skarbowych o randze przestępstwa, gdyż dotyczy skazanych za przestępstwa określone w art. 148, art. 156, art. 197, art. 198, art. 199 § 2 lub art. 200 § 1 Kodeksu karnego, popełnione w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych oraz skazanych na karę pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia za umyślne przestępstwo określone w rozdziale XIX, XXIII, XXV lub XXVI Kodeksu karnego, popełnione w związku z zaburzeniem osobowości o takim charakterze lub nasileniu, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia;

⁵ M. Budyn-Kulik, w: M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2020, teza 2 do art. 93b. Por. R.A. Stefański, *Środki zabezpieczające w znowelizowanym Kodeksie karnym*, „Opolskie Studia Administracyjnoprawne” 2016, nr XIV/1, s. 10–11; M.R. Tużnik, *Administracyjne środki zabezpieczające w Kodeksie karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2021, nr 2, s. 54.

⁶ *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, op. cit., I. Zgoliński (red.), teza 3 do art. 43; M.R. Tużnik, *Administracyjne środki zabezpieczające...*, op. cit., s. 54.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r., poz. 1375), dalej jako k.p.k.

2. co najmniej dwóch lekarzy psychiatrów: a) obligatoryjnie w przypadku orzekania wobec sprawców niepoczytalnych oraz o ograniczonej poczytalności, b) fakultatywnie, tj. gdy sąd uzna to za wskazane, w przypadku orzekania wobec innych sprawców;
3. biegłego w przedmiocie uzależnienia – fakultatywnie w przypadku orzekania wobec sprawców uzależnionych, gdy sąd uzna to za wskazane⁸.

W orzecznictwie przyjmuje się, że wysłuchanie biegłych należy rozumieć w ten sposób, iż przed orzeczeniem tego środka sąd jest zobowiązany wysłuchać co najmniej ustnej opinii powołanych biegłych tych specjalności. Nie wystarczy zatem złożenie jedynie opinii na piśmie, gdyż sąd ma obowiązek przeprowadzenia na rozprawie albo na posiedzeniu dowodu z ustnej opinii biegłych tych specjalności⁹. Podkreśla się także, że nie jest wystarczające zapoznanie się jedynie z pisemną opinią biegłych, bądź też wysłuchanie tylko jednego biegłego, choćby oświadczył, że składa opinię uzupełniającą w imieniu obu biegłych lekarzy psychiatrów¹⁰.

PODMIOTOWE KRYTERIA ORZEKANIA LECZNICZYCH ŚRODKÓW ZABEZPIEZAJĄCYCH

Krąg sprawców, wobec których może być stosowana omawiana kategoria środków zabezpieczających, został określony w art. 93c k.k. stosowanym na mocy art. 20 § 2 k.k.s. w sprawach karnych skarbowych.

Wobec powyższego, lecznicze środki zabezpieczające można orzec w stosunku do trzech kategorii sprawców. Pierwszą grupę stanowią sprawcy, co do których umorzono postępowanie o czyn zabroniony popełniony w stanie niepoczytalności (art. 93c pkt 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Druga grupa to sprawcy skazani za przestępstwo popełnione w stanie ograniczonej poczytalności (art. 93c pkt 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Natomiast do trzeciej kategorii sprawców zalicza się osoby skazane za przestępstwo popełnione w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka (art. 93c pkt 5 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Jak wspomniano wyżej, pozostały krąg podmiotów wskazanych w pkt 3 i 4 art. 93c k.k. nie będzie miał zastosowania do sprawców przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych.

Należy podkreślić, że pojęcie niepoczytalności oraz poczytalności ograniczonej zostało uregulowane w sposób autonomiczny w Kodeksie karnym skarbowym, odpowiednio w art. 11 § 1 k.k.s. oraz w art. 11 § 2 k.k.s. Odnotować trzeba, że

⁸ *Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Legalis 2021, teza 5 do art. 93b.

⁹ Wyrok SN z dnia 27 lutego 2008 r., IV KK 20/08, Biul. PK 2008, nr 4, s. 9; wyrok SN z dnia 13 listopada 2007 r., V KK 336/07, niepubl.; postanowienie SN z dnia 31 marca 2005 r., IV KK 45/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 651; postanowienie SN z dnia 22 września 2003 r., IV KK 288/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 2012.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 27 lutego 2008 r., IV KK 20/08, Biul. PK 2008, nr 4, s. 9; postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 stycznia 2000 r., II AKo 4/00, Prok. i Pr. – wkł. 2000, nr 7–8, poz. 29.

zawarte w przepisach karnoskarbowych definicje tych terminów są tożsame z tymi przyjętymi na gruncie Kodeksu karnego, tj. w art. 31 § 1 k.k. (niepoczytalność) oraz w art. 31 § 2 k.k. (poczytalność ograniczona)¹¹.

CZAS ORZEKANIA I STOSOWANIA LECZNICZYCH ŚRODKÓW ZABEZPIEZAJĄCYCH

Czas orzekania leczniczych środków zabezpieczających wiąże się z rozstrzygnięciem w ich przedmiocie, które powinno być w zasadzie zawarte w orzeczeniu kończącym postępowanie (tj. w wyroku umarzającym postępowanie z powodu niepoczytalności sprawcy określonego w art. 93c pkt 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. albo wyroku skazującym sprawcę określonego w art. 93c pkt 2 i 5 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Orzeczenie środka izolacyjnego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym jest możliwe wyłącznie w orzeczeniu kończącym postępowanie, nie ma możliwości orzekania o nim dopiero na etapie postępowania wykonawczego.

Zasadą jest, że czasu stosowania środka zabezpieczającego nie określa się z góry (art. 93d § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), a w przypadku gdy sprawca został skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, orzeczony środek zabezpieczający stosuje się po odbyciu kary lub warunkowym zwolnieniu, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 93d § 5 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.)¹².

Jeżeli środek zabezpieczający orzeczono w wyroku skazującym na karę pozbawienia wolności, sąd ma obowiązek ustalenia potrzeby i możliwości wykonania orzeczonego środka nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary pozbawienia wolności (art. 93d § 3 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), przy czym jednocześnie ma możliwość zmiany środka zabezpieczającego na inny (wyłącznie wolnościowy), zależnie od aktualnego stanu psychicznego sprawcy czy też innych okoliczności, które wyłoniły się już po wydaniu wyroku skazującego (art. 93d § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Wymóg ustalania potrzeby i możliwości wykonania środka zabezpieczającego nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed zwolnieniem z zakładu karnego wynika z trudności ustalenia ze znacznym wyprzedzeniem stanu niebezpieczeństwa sprawcy na moment zakończenia odbywania przez niego kary. Regulacja ta stanowi wzmocnienie zasady konieczności.

Jeśli chodzi o terapię czy terapię uzależnień, a także elektroniczną kontrolę miejsca pobytu, czyli środki nieizolacyjne, to w razie skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności, środki tego rodzaju mogą być orzeczone zarówno w orzeczeniu

¹¹ Z niepoczytalnością mamy do czynienia wtedy, gdy sprawca nie mógł w chwili czynu rozpoznać jego znaczenia lub nie mógł pokierować swoim postępowaniem (przesłanki psychologiczne). Kodeks karny skarbowy określa trzy przyczyny takiego stanu (przesłanki psychiatryczne): 1) chorobę psychiczną, 2) upośledzenie umysłowe, 3) inne zakłócenie czynności psychicznych. Z kolei poczytalność ograniczona polega na tym, że w chwili popełnienia czynu zdolność sprawcy do rozpoznania jego znaczenia lub pokierowania swoim postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona.

¹² Należy zauważyć, że art. 93d § 5 k.k. stosuje się w sprawach karnych skarbowych jedynie częściowo, gdyż Kodeks karny skarbowy nie przewiduje zarówno kary 25 lat pozbawienia wolności, jak i kary dożywotniego pozbawienia wolności.

kończącym postępowanie (wyroku skazującym na karę pozbawienia wolności), jak i później, już w postępowaniu wykonawczym, do czasu wykonania kary pozbawienia wolności, jednak nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary (art. 93d § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Dopełnieniem regulacji art. 93d § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. jest art. 93d § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k., stanowiący, że sąd uchylając środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym może orzec jeden lub więcej z wolnościowych środków zabezpieczających, a więc elektroniczną kontrolę miejsca pobytu, terapię lub terapię uzależnień¹³.

W przypadku sprawców, w odniesieniu do których środki zabezpieczające zostały orzeczone na podstawie naruszenia norm prawa karnego skarbowego, możliwe jest zastosowanie sposobu przewidzianego w art. 93d § 6 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. Polega on na tym, że jeżeli zachowanie sprawcy po uchyleniu środka zabezpieczającego wskazuje, że zachodzi konieczność stosowania środków zabezpieczających, sąd, nie później niż w ciągu 3 lat od uchylecia środka, może ponownie orzec ten sam środek zabezpieczający lub inny środek z art. 93a § 1 pkt 1–3 Kodeksu karnego. Środki, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3 k.k., to środki zabezpieczające o charakterze wolnościowym (elektroniczna kontrola miejsca pobytu, terapia, terapia uzależnień). W uzasadnieniu projektu nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r. wyraźnie wskazano, że art. 93d § 6 k.k. umożliwia ponowne orzeczenie wyłącznie środka wolnościowego¹⁴. Zdaniem większości przedstawicieli doktryny również z brzmienia art. 93d § 6 k.k. jednoznacznie wynika, że regulacja ta dotyczy wyłącznie środków wolnościowych¹⁵.

TERAPIA

Terapia jako środek zabezpieczający o charakterze leczniczym wiąże się z określonymi obowiązkami sprawcy, wobec którego orzeczono ten środek. Do obowiązków tych zalicza się stawiennictwo we wskazanej przez sąd placówce w terminach wyznaczonych przez lekarza psychiatrę, seksuologa lub terapeutę oraz poddanie się terapii farmakologicznej zmierzającej do osłabienia popędu seksualnego, psychoterapii lub psychoedukacji w celu poprawy jego funkcjonowania w społeczeństwie (art. 93f § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Analiza recypowanego przepisu Kodeksu karnego skłania do spostrzeżenia, iż poddanie się terapii farmakologicznej zmierzającej do osłabienia popędu seksualnego w ogóle nie odzwierciedla specyfiki przestępstw skarbowych i tym samym nie ma

¹³ Por. F. Ciepły, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2021, teza 1 i 3 do art. 93d.

¹⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII kadencja, druk sejm. nr 2393, s. 37.

¹⁵ A. Wilkowska-Plóciennik, w: R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., teza 3 do art. 93d; J. Długosz, w: M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, Legalis 2017, teza 10 do art. 93d; T. Bojarski, w: T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2016, komentarz do art. 93d; K. Małecka-Kowalczyk, *Katalog środków zabezpieczających w Kodeksie karnym skarbowym*, „Probacja” 2015, nr 4, s. 102.

do nich zastosowania¹⁶. Jak słusznie zauważa P. Góralski, unormowanie zawarte w art. 93f § 1 k.k. zostało sformułowane wadliwie, ponieważ wynika z niego, że terapia przyjmująca postać leczenia farmakologicznego ma zastosowanie wyłącznie wobec przestępców wykazujących zaburzenia preferencji seksualnych, skoro celem podawania środków farmakologicznych ma być tylko osłabienie popędu seksualnego. Tymczasem terapia farmakologiczna może i powinna być wdrażana również w stosunku do sprawców cierpiących na choroby psychiczne, przejawiających objawy upośledzenia umysłowego, nerwice oraz zaburzenia osobowościowe, np. w celu obniżenia napięcia psychicznego, zmniejszenia poziomu lęku lub odczuwanej agresji¹⁷.

Z kolei psychoterapia to oddziaływanie psychologiczne mające na celu leczenie – usuwanie zaburzeń przeżywanych przez jednostkę lub określanych przez jej otoczenie jako choroba oraz oddziaływań wpływających na stan czynnościowy narządów, przeżywanie i zachowanie poprzez zmianę procesów psychicznych chorego w tych zakresach, w których jest to niezbędne do usunięcia przyczyn i objawów choroby. Natomiast przez pojęcie psychoedukacji należy rozumieć przekazywanie wiedzy na temat funkcjonowania człowieka w różnych okolicznościach życiowych i warunkach społecznych oraz trudności z tym związanych.

Stosowanie terapii może mieć miejsce zarówno w trybie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym, z tym że w trybie stacjonarnym wymaga zgody sprawcy¹⁸.

TERAPIA UZALEŻNIENÍ

Terapia uzależnień, podobnie jak terapia, polega na spełnieniu przez sprawcę, wobec którego orzeczono ten środek zabezpieczający, określonych obowiązków. Polegają one na stawiennictwie we wskazanej przez sąd placówce leczenia odwykowego w terminach wyznaczonych przez lekarza i poddaniu się leczeniu uzależnienia od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka (art. 93f § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Podobnie jak w przypadku terapii, ustawodawca w art. 93f § 2 k.k. nie uwzględnił specyfiki przestępstw skarbowych poprzez pominięcie w omawianym przepisie uzależnienia, chociażby od hazardu¹⁹.

Terapia uzależnień może być zastosowana tylko za zgodą osoby uzależnionej od alkoholu lub innych środków odurzających, zaś w trakcie terapii wymaga aktywnej współpracy takiej osoby z lekarzem.

Obowiązkiem sądu stosującego środek zabezpieczający w postaci terapii uzależnień jest wskazanie podmiotu leczniczego, czyli placówki leczenia odwykowego, w której środek ten ma być wykonany. Terapia uzależnień może być prowadzona przez lekarza w warunkach stacjonarnych, dziennych oraz w warunkach ambulatoryjnych²⁰.

¹⁶ Tak też: K. Małecka-Kowalczyk, *Katalog środków zabezpieczających...*, op. cit., s. 103–104.

¹⁷ P. Góralski, *Terapia sprawców czynów zabronionych jako forma środka zabezpieczającego (art. 93a § 1 pkt 2 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 2, s. 18.

¹⁸ J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe...*, op. cit., s. 143–144.

¹⁹ Tak też: K. Małecka-Kowalczyk, *Katalog środków zabezpieczających...*, op. cit., s. 103–104.

²⁰ J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe...*, op. cit., s. 144.

POBYT W ZAKŁADZIE PSYCHIATRYCZNYM

Przepisy Kodeksu karnego czy Kodeksu karnego skarbowego nie definiują pojęcia „zakładu psychiatrycznego”. Natomiast definicja tego terminu została zawarta w art. 200 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego²¹, stosowanego odpowiednio na mocy art. 178 § 1 k.k.s. w przepisach prawa karnego skarbowego. Zgodnie z nią zakładem psychiatrycznym jest podmiot leczniczy udzielający świadczeń opieki zdrowotnej w zakresie opieki psychiatrycznej. Ponadto zakłady takie mogą być organizowane jako zakłady dysponujące warunkami:

- 1) podstawowego zabezpieczenia;
- 2) wzmocnionego zabezpieczenia;
- 3) maksymalnego zabezpieczenia (art. 200 § 2 k.k.w. w zw. z art. 178 § 1 k.k.s.)²².

W sprawach karnych skarbowych środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym może być orzekany wobec sprawców niepoczytalnych oraz o ograniczonej poczytalności²³.

Wobec sprawcy niepoczytalnego sąd orzeka omawiany środek, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym (art. 93g § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Z kolei w przypadku sprawcy o ograniczonej poczytalności skazanego na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym (art. 93g § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.)²⁴.

Ustawodawca posłużył się w art. 93g § 1 i § 2 określeniami: „wysokie prawdopodobieństwo” oraz „o znacznej społecznej szkodliwości”, a także w § 1 art. 93g k.k. określeniem „popełni on ponownie”.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r., poz. 53 ze zm.), dalej jako k.k.w.

²² K. Lipiński, w: J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, WKP 2021, teza 9 do art. 93g; L. Osiński, w: J. Lachowski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Legalis 2021, komentarz do art. 200; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Legalis 2020, komentarz do art. 200.

²³ Odmienne uważa J. Sawicki, stojąc na stanowisku, że pobyt w zakładzie psychiatrycznym sąd orzeka jedynie wobec sprawcy niepoczytalnego, po spełnieniu warunków określonych w art. 93g § 1 k.k. Por. J. Sawicki, w: J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe...*, op. cit., s. 144.

²⁴ Należy zauważyć, że art. 93g § 2 k.k. stosuje się w sprawach karnych skarbowych jedynie częściowo, gdyż Kodeks karny skarbowy nie przewiduje zarówno kary 25 lat pozbawienia wolności, jak i kary dożywotniego pozbawienia wolności. Natomiast w ogóle nie znajdzie zastosowania na gruncie przepisów Kodeksu karnego skarbowego art. 93g § 3 k.k., gdyż wskazany w tym przepisie krąg podmiotów z art. 93c pkt 3 k.k. nie będzie miał zastosowania do sprawców czynów skarbowych o randze przestępstwa, ponieważ dotyczy skazanych za przestępstwa określone w art. 148, art. 156, art. 197, art. 198, art. 199 § 2 lub art. 200 § 1 Kodeksu karnego, popełnione w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych.

Wysokie prawdopodobieństwo oznacza prawdopodobieństwo graniczące z pewnością²⁵, a przez zwrot „popełni on ponownie” należy rozumieć prawdopodobieństwo dopuszczenia się przez sprawcę takiego samego czynu, jaki popełnił i którego dotyczy rozpoznawana przez sąd sprawa, a więc ponowny zamach na życie, zdrowie, wolność seksualną czy też ponowne podpalenie. Warunek popełnienia takiego samego czynu ponownie będzie także spełniony, jeżeli ze strony sprawcy, w razie pozostawienia go poza zakładem psychiatrycznym, grozi niebezpieczeństwo spowodowania np. ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Chodzi bowiem o sytuację, gdy tym prognozowanym czynem jest zachowanie przeciwko takiemu samemu albo zbliżonemu dobru chronionemu prawem.

Natomiast przy ocenie znacznej społecznej szkodliwości czynu zabronionego należy uwzględnić przesłanki określone w art. 53 § 7 k.k.s. Oczywiście jest, że na gruncie prawa karnego skarbowego za taki czyn nie można uznać wykroczenia skarbowego, a jedynie najpoważniejsze przestępstwa skarbowe²⁶.

Pobyt w zakładzie psychiatrycznym orzeczony wobec sprawców skazanych za przestępstwo skarbowe popełnione w stanie ograniczonej poczytalności następuje przed wykonaniem kary pozbawienia wolności, podczas przerwy w wykonywaniu tej kary lub po jej wykonaniu. O zwolnieniu z zakładu rozstrzyga sąd na podstawie wyników leczenia (art. 202a § 1 k.k.w. w zw. z art. 178 § 1 k.k.s.). Sąd zalicza na poczet kary okres pobytu skazanego w zakładzie. Skazanego można warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary, jeżeli zostały spełnione warunki, o których mowa w art. 77–79 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s., a wyniki leczenia za tym przemawiają. Dozór jest obowiązkowy (art. 202a § 2 k.k.w. w zw. z art. 178 § 1 k.k.s.)²⁷.

WNIOSKI

Analiza przedmiotowego zagadnienia skłania przede wszystkim do dwóch refleksji. Dotyczą one techniki legislacyjnej w odniesieniu do leczniczych środków zabezpieczających oraz ich praktycznego zastosowania w sprawach karnych skarbowych.

Terapia, terapia uzależnień oraz pobyt w zakładzie psychiatrycznym nie zostały w sposób autonomiczny uregulowane w Kodeksie karnym skarbowym. Zastosowanie do tej kategorii środków zabezpieczających mają recypowane przepisy Kodeksu karnego: art. 93b–93g k.k., co powoduje, jak wykazano wyżej, szereg wątpliwości interpretacyjnych na gruncie rozwiązań przyjętych w Kodeksie karnym skarbowym. W związku z tym postulować należy pilną wręcz interwencję ze strony ustawodawcy w tym zakresie.

Jeśli chodzi o praktyczną stronę leczniczych środków zabezpieczających w prawie karnym skarbowym, to w uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego skarbowego podkreślono, że spośród wszystkich środków zabezpieczających w Kodeksie

²⁵ Postanowienie SA w Lublinie z dnia 27 stycznia 2010 r., II AKz w 9/10, LEX nr 658908; postanowienie SA w Lublinie z dnia 7 lipca 2010 r., II AKz w 535/10, LEX nr 628247.

²⁶ J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe...*, op. cit., s. 145.

²⁷ M. Mozgawa, w: M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2022, teza 8 do art. 93g.

karnym skarbowym szczególne znaczenie posiada grupa administracyjnych środków nieleczniczych (przepadek przedmiotów oraz zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska) z uwagi na wyraźny charakter ekonomiczny przestępstw skarbowych²⁸. Również w doktrynie wskazuje się, że jedynymi środkami gałęzi prawa karnego skarbowego, które mogą mieć praktyczne znaczenie, będą środki o charakterze administracyjnym, tj. przepadek oraz zakazy²⁹.

Specyfika prawa karnego skarbowego, polegająca na ochronie interesu finansowego Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz Unii Europejskiej, przemawia za twierdzeniem, że lecznicze środki zabezpieczające na gruncie Kodeksu karnego skarbowego będą mieć marginalne znaczenie.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski T. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2016.
- Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, WKP 2021.
- Góralski P., *Terapia sprawców czynów zabronionych jako forma środka zabezpieczającego (art. 93a § 1 pkt 2 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 2.
- Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2021.
- Królikowski M., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, Legalis 2017.
- Lachowski J. (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Legalis 2021.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Legalis 2020.
- Małecka-Kowalczyk K., *Katalog środków zabezpieczających w Kodeksie karnym skarbowym*, „Probacja” 2015, nr 4.
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2020.
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2022.
- Sawicki J., Skowronek G., *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne, procesowe i wykonawcze*, Warszawa 2021.
- Skowronek G., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Legalis 2020.
- Stefański R.A., *Środki zabezpieczające w znowelizowanym Kodeksie karnym*, „Opolskie Studia Administracyjnoprawne” 2016, nr XIV/1.
- Stefański R.A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2021.
- Tużnik M.R., *Administracyjne środki zabezpieczające w Kodeksie karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2021, nr 2.
- Zgoliński I. (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, LEX 2018.

²⁸ Uzasadnienie projektu Kodeksu karnego skarbowego z dnia 17 maja 1999 r., druk nr 1146, s. 32.

²⁹ K. Małecka-Kowalczyk, *Katalog środków zabezpieczających...*, op. cit., s. 108.

LECZNICZE ŚRODKI ZABEZPIEZAJĄCE W KODEKSIE KARNYM SKARBOWYM

Streszczenie

Artykuł ma charakter przeglądowy i został poświęcony problematyce leczniczych środków zabezpieczających w Kodeksie karnym skarbowym, czyli terapii, terapii uzależnień oraz pobytowi w zakładzie psychiatrycznym. Omawiane środki uregulowane są w całości w przepisach Kodeksu karnego, w art. 93b–93g, recypowanych na mocy art. 20 § 2 Kodeksu karnego skarbowego na grunt prawa karnego skarbowego. Powyższe przepisy dotyczą przesłanek ogólnych i zasad orzekania, podmiotowych kryteriów orzekania, czasu orzekania i stosowania leczniczych środków zabezpieczających oraz obowiązków sprawcy wobec którego orzeczono terapię, terapię uzależnień czy pobyt w zakładzie psychiatrycznym, co odpowiada strukturze publikacji. W związku z brakiem autonomicznej regulacji w przepisach Kodeksu karnego skarbowego odnośnie do omawianych środków zabezpieczających, powstaje problem odpowiedniego stosowania wskazanych wyżej przepisów Kodeksu karnego w prawie karnym skarbowym oraz faktycznej przydatności leczniczych środków zabezpieczających w tej gałęzi prawa.

Celami artykułu są zatem: analiza przepisów art. 93b–93g Kodeksu karnego i próba oceny, czy recepcja tych przepisów na grunt prawa karnego skarbowego powiodła się, oraz weryfikacja hipotezy badawczej, że terapia, terapia uzależnień oraz pobyt w zakładzie psychiatrycznym odgrywają w prawie karnym skarbowym znaczącą rolę. Przedmiot analizy stanowią unormowania prawne oraz wypowiedzi doktryny. Artykuł zawiera rozważania dotyczące sfery normatywnej i dogmatycznej, a nie sfery sądowego stosowania prawa. Opracowanie nie jest jednak pozbawione odniesień do praktyki, lecz ograniczają się one tylko do wypowiedzi judykatury. Badania mają charakter krajowy. Prezentując temat, posługiwano się analizą tekstów prawnych, analizą dogmatyczną oraz analizą rozstrzygnięć Sądu Najwyższego oraz sądów apelacyjnych. W związku z tym tytułowe zagadnienie zostało przedstawione w aspekcie normatywnym, dogmatycznym i częściowo praktycznym.

Słowa kluczowe: terapia, terapia uzależnień, pobyt w zakładzie psychiatrycznym, przestępstwa skarbowe

MEDICINAL PRECAUTIONARY MEASURES IN THE FISCAL PENAL CODE

Summary

The article is a review and is devoted to the issue of therapeutic security measures in the Fiscal Penal Code, i.e. therapy, addiction therapy and stay in a psychiatric institution. The measures in question are fully regulated in the provisions of the Penal Code, in Articles 93b–93g recited under Article 20 § 2 of the Fiscal Penal Code on the basis of fiscal penal law. The above provisions concern the general premises and rules of adjudication, subjective adjudication criteria, the time of adjudication and the use of therapeutic precautionary measures, and the obligations of the perpetrator against whom therapy, addiction therapy or stay in a psychiatric institution was ordered, which corresponds to the structure of the publication. Due to the lack of an autonomous regulation in the provisions of the Fiscal Penal Code with regard to the discussed safeguards, the problem of the appropriate application of the above-mentioned provisions of the Criminal Code in fiscal penal law and the actual suitability of therapeutic safeguards in this branch of law arises. The aim of the article is therefore to analyze articles 93b–93g of the Criminal Code and attempt to assess whether the adoption of these provisions

on the ground of fiscal penal law has been successful, and to verify the research hypothesis that therapy, addiction therapy and stay in a psychiatric institution play a significant role in fiscal penal law.

The subject of the analysis are legal regulations and statements of the doctrine. The article contains considerations concerning the normative and dogmatic sphere, and not the sphere of judicial application of the law. However, the study is not devoid of references to practice, but is limited only to the statements of the judicature. The research is national in nature. When presenting the topic, the authors used the analysis of legal texts, dogmatic analysis and the analysis of the Supreme Court and appellate courts. Therefore, the title issue was presented in a normative, dogmatic and partly practical aspect.

Keywords: therapy, addiction therapy, stay in a psychiatric institution, tax crimes

Cytuj jako:

Tużnik M.R., *Lecznicze środki zabezpieczające w Kodeksie karnym skarbowym*, „*Ius Novum*” 2022 (16) nr 4, s. 23–34. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.4.2022.35/m.r.tuznik

Cite as:

Tużnik M.R. (2022), ‘Medicinal precautionary measures in the Fiscal Penal Code’, *Ius Novum* (Vol. 16) 4, 23–34. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.4.2022.35/m.r.tuznik